

Turpizmus és barátkozás a valósággal

Újvidéki Színház: *Kéjpart*

„Így akarta a természet, hogy miért – nem a mi dolgunk.”

Az Újvidéki Színház legújabb évadában a másság elfogadására szeretne nevelni minket. Ebbe a koncepcióba ékelődik bele a *Kéjpart* című előadás is, amely a transzvesztiták helyzetére hívja fel a figyelmet. A melegekről szóló beszélgetésekben ez a problematika a többinél is hangsúlyosabb szokott lenni, így a már eleve nagy port kavarázó téma egy olyan szegmenséhez nyúl a darab, amely a köztudatban kiemelten érzékenynek számít. Érthető a témaválasztás, a színháztól el is várható, hogy időszerű problémákat vessen fel. Aligha nevezhető tévedésnek a szóban forgó tematika abban az országban, ahol folyamatosan kudarcba fullad a büszkeség napi felvonulás, és ahol jogok ugyan vannak, de ezek alkalmazása – és nem csak e téren – kudarcélményekkel jár. Ha lenne is politikai akarat a gondok orvoslására, akkor is problémát jelentene a közgondolkodás, amelyet nem lehet törvényekkel egy nap alatt megváltoztatni. Vannak, akik úgy vélik, hogy a homoszexualitást sehol se fogadják el, csak megtűrik. E tekintetben figyelemre méltó volt egy tévés produkció székelly interjúalánya, aki szerint „még mindig jobban megtűri őket a közeg, mint a melegeket vagy a cigányokat”. A dologban az a legérdekesebb, hogy a nemzeti kisebbségben élők között is gyakran tapasztalható negatív hozzáállás, pedig a két közeg problémája azonos alapokon nyugszik, és éppen ezért elég infantilis dolog, ha egy bizonyos értelemben perifériára szorult csoport a másik ellenlábasa. Értelemszerűen azért, mert viselkedése akár a saját jogainak csorbításához is vezethet.

Nagy úr tehát a két divatos fogalom: a sztereotípiák és a diszkrimináció. Az újvidéki előadás kapcsán is egy megkerülhetetlen kérdés vetődik fel: képes-e a produkció arra, hogy olyan befogadói élménnyé transzformál-

lódjon, amely a néző homoszexualitással kapcsolatos negatív véleményét mérsékli? Gyaníthatóan az alkotók sem arra vállalkoztak, hogy egy este alatt teljes világlátásában változtassák meg a közönséget, de azért, mint ahogyan mindennek célja van, feltehetően az újvidéki produkció is határozott szándékkal jöhetett létre. Ha amolyan hasznossági szempontokat vennénk alapul, akkor az előadás effektivitása akár körülírható lenne arra a kérdésre adott válasszal is, hogy javult-e a publikumnak a témához való viszonyulása. Az sem kizárt, hogy egyesek esetében egy ilyen előadás csak elmélyíti az elutasítást.

Az viszont határozottan igaznak látszik, hogy ebben az esetben az alkotócsapat nem is szerette volna a problematikát az olcsó propagandák (a téma kapcsán persze a propaganda fogalma is vitatott és kétségbevonható, de talán nincs is a propaganda-jellegre megfelelő szó, hiszen a téma annyira érzékeny, vagy érzékenynek tartott, hogy az erről megnyilatkozó minden szó hitelessége és objektivitása folyamatosan kétségbevonható) szintjére süllyeszteni. Bár egészében az előadás nem mondható visszafogottnak, nem kapunk más képet, mint amit a „valóság” kínál. És talán ez is a produkció legnagyobb érdeme. Nem akar agymosást végezni, de konkrétan és könnyörtelenül tárja elénk a jelenséget, nem törődve a közönsége óhajával, és még kevésbé annak „ízlésbeli” vonásaival. Ebben az esetben a pozitív fogadtatás feltehetően sokkal inkább vágyott dolog a témát mint az alkotófolyamat formális jegyeit illetően. Még az sem lenne teljes kudarc, ha a publikum körében nem találna támogatásra a darab, mert már az is értékelhető, ha egyáltalán foglalkozik a témával.

Mivel létezik az az elképzelés, hogy a homoszexuális közeg sok problémája az általánosításokból ered, talán jogosan lehet rákérdezni arra is, hogy a szóban forgó darab vajon általánosít-e? Mert ha általánosít, akkor lehet, hogy ellentétes hatást vált ki, mint amit elvárt. Ezen hatás forrása az, hogy egyszerűen csak ingatag alapokra helyezi azt, hogy igazat mond. Merthogy az általánosítás is helytálló kiindulópontokkal rendelkezik, magáról az egésztől viszont téves képet továbbít. Milyen is egy transzvesztita a darab szerint: „Az Elegáns Nyanyusok: nagyvárosiak, nagyon sokat keresnek, szolgáltatásokat használnak, és előfizetéses a telefonjuk. Párizsba járnak Madonna-koncertre. Egyébként nagyon szimpatikusak. Hogy megtudjuk, igazán ebbe a kategóriába tartoznak-e, el kell végezni rajtuk a »hajgyenesítő-teszt«-et. Ez abból áll, hogy a beszélgetés során az ember megemlíti, hogy nemrég szerzett be egy hajgyenesítőt. Ha a tesztnyanyus visszakérdez: »Az meg mi?«, megbukott. Ha viszont visszakérdez: »Kerámialapos?«, akkor az Elegáns Nyanyus klasszikus esetével van dolgunk. [...] Ezek a nyanyusok soványak, hosszú a karjuk, hosszú a nyakuk, mintha

új embertípus lennének, rövid, testhezálló pólókban nyomulnak (brillkővel a köldökükben). De van kéz- és lábkörömkészletük, bokaláncuk, és innentől a teljes lábápolási piac feltárul előttük, gazdag nyanyusok előtt, akik halálra unják magukat munka után.” Na de egyáltalán lehetséges-e általánosítás nélkül beszélni minderről?

Az utóbbi időben Puskás Zoltán nevéhez fűződnek az Újvidéki Színház dinamikus, zenés, közönségcsalogató produkciói. A *Kéjpart* című előadást merőben más törekvések alakíthatták. A Gyarmati Kata adaptációjában módosított Witkowski-szöveg talán nem is szolgáltat teret a szórakoztató célkitűzéseknek. A produkció alapját a három „nyanyus” monológjai képezik, amelyek annyira kiegyensúlyozottan illeszkednek egymáshoz, hogy a teljes produkció szinte egy egységes monológ is lehetne.

Életük elmesélésével mutatnak rá léthelyzetük jellemzőire. A történetek nem sugallnak megoldásokat, kizárólag az elbeszélés a fontos, és ez olyan formát ölt, mintha csak passzióból osztanák meg egymással többé-kevésbé takargatott dolgaikat. A felépítés fontos aspektusa az intimitás nyomatékosítása. Ilyen tekintetben lényeges jelentést hordoznak a színpadi kellékek és a díszlet, amely egy fürdőszobai belsőre emlékeztet. Ez már önmagában egy olyan tér, amely az intimitást szolgálja. A díszlet és a térérendezés által a publikum és a szereplők között is a bizalmas kapcsolat illúziója jön létre. Az intimitás legnagyobb részét mégsem a díszletelemek teremtik meg, hanem a „meztelen” szöveg. Részesei lehetünk annak a térnek, melyben a szereplők ránk bízzák titkaikat, ezáltal „partnerekké” is válunk, de ez a helyzet már nem engedi meg azt a szabadságot, hogy külső megfigyelők, „függetlenek” maradjunk. A produkció az intimitásért cserébe álláspontot, véleményformálást követel.

A szerepformálás tekintetében az alkotók letisztult, karikírozás nélküli előadásra törekedtek. A produkció mégsem lett maximálisan „hétköznapi”. A témavilág miatt talán nem is maradéktalanul teljesíthető ez az elhatározás. Kőrösi István, Pongó Gábor és Sirmer Zoltán formálta meg a három nyanyus jellemét. A produkcióban Sirmer Zoltán helyezkedik el középen, mégsem ő a legreflektáltabb szereplő, sokkal inkább a mellette helyet foglalók szerepe a hangsúlyos. Kőrösi István és Pongó Gábor sokkal erőteljesebb gesztusokkal kommunikálnak, míg Sirmer talán – arcfestésében is – szándékosan visszafogottabb marad, és olykor átmenetet nyújt a monológok között. A hatásszünetek halmaza is hozzájárul ahhoz, hogy nem monoton az előadás; olyan tényező ez is, amely valóban az elmélyülést szolgálja. Bár a büszke felvállalás önmagában pozitív, a produkció nem távolodik el a kontextuális valóságtól, ezért nyomasztó hangulat uralja a teret. Hangsúlyosak az atrocitásleírások, amelyek nagy hatással vannak az

előadásra. A szereplők büszkék magukra, jól érzik magukat a közösségükben, mégis magányosak: „Mégis, mi lesz velünk? Bizony, nem lesz könnyű. Egy: az ember egész életében magányos marad, kettő: a mellőzött, csóringer nyugdíjas kívül kerül a valóság fősodrán. Még ha valaki fiatalabb, akkor is. Duplán margóra kerül, mert egy, hogy szegény az ember, és kettő, hogy nyanyus. Úgyhogy mindenkinek meg kell teremtenie a maga kis világát. Igen. Először egy fél életen keresztül azon vergődsz, hogy nagy nehezen egy állandó párt találj magadnak, pedig milyen nehéz az, pláne manapság. Meg hogy fontos legyél, hogy legyen belőled valaki. Aztán beleszoksz a magányba, a jelentéktelenségbe, és akkor kezdődik a tánc... a csendes haláltáncod.”

Miközben az alkotók egyszerű díszletet alkalmaztak, és letisztult játékokra törekedtek annak érdekében, hogy a monológok uralják a teret, az előadás lényegét nem a szöveg, hanem a három szereplő mögötti vetítőtábla tárja elénk. A statisztikák ismertetését szolgálja, amelyek kirajzolják az előadás csúcspontját is. Nem kis iróniával juttatják eszünkbe, hogy országunkban a homoszexualitás elfogadott, és azt is, hogy hány országban jár érte halál.